ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU IV

3-5 Kasım 2006

BİLDİRİLER

CİLT II

EDİTÖR
DR. COŞKUN YILMAZ

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ

ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU IV

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Mehmet İpşirli / Prof. Dr. Mustafa Uzun
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun / Prof. Dr. Ş. Tufan Buzpınar
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Küçükaşçı / Yrd. Doç. Dr. Erhan Afyoncu

Yayına Hazırlık
Uğur Demir / Resul Tamgüç

İmla ve Tashih
Prof. Dr. Mustafa Uzun / Ahmet Karataş

Görsel Araştırma
Dr. Suphi Darıcalı / Yrd. Doç. Dr. Erhan Afyoncu
Uğur Demir / Resul Tamgüç

Fotoğraf
A. Bilal Arslan / Fatma Durgut
Orhan Durgut / Dr. Suphi Darıcalı

Sempozyum Fotoğrafları
Kenan Koca / İsa Telli

Kapak Fotoğrafı
Üsküdar Kara Davut Paşa Camii

Tasarım ve Uygulama
Bülent Avnamak

Baskı ve Cilt
Seçil Ofset

ISBN: 978-9944-5807-3-1 (Takım)
İstanbul 2007

Kitabın telif hakları Üsküdar Belediyesi'ne aittir, tamamı veya bir kısmı izinsiz basılamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden iktibas yapılamaz.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ
Hakimiyet-i Milliye Caddesi
Atlas Çıkmazı No: 69
ÜSKÜDAR / İSTANBUL

Tel: 0212 531 30 00 • Faks: 0212 531 30 00
www.uskudar.bel.tr

Üsküdar'da Medfun Şeyhülislâmlar

PROF. DR. MEHMET İPŞİRLİ
Fatih Üniversitesi

Tarih boyunca insanlar yaşadıkları mekanlar konusunda seçici oldukları gibi ölümden sonra istirahat edecekleri yerler için de birtakım tercihler yapmışlardır. Müslüman için ölüm yeni bir hayatın başlangıcıdır. Müslüman topluluklara mal olmuş ortak bir inanç ve değer olan Hz. Peygamber'in müslümanın ölmediğini, ancak dârı fenâdan dâr-ı bakaya intikal ettiğini ifade eden hadisi çok anlamlıdır.[1] İslâm dünyasında ve özellikle Osmanlı'da, toplumda iz bırakmış insanların hayat hikâyelerine, başarılarına ve eserlerine büyük önem verilmiş bu konuda çok yaygın olarak kalıcı eserler yazılarak böylece zengin bir tabakat ve vefeyat edebiyatı ortaya çıkmıştır. Bu eserlerde yer alan biyografilerde kişilerin medfenlerine, mezarlarına ve mevcutsa mezar taşlarına dikkat çekilmiştir. Böylece hem bu yerlerin tarihen tesbiti yapılmış hem de sonra gelenler tarafından ziyaret edilmesine imkan sağlanmıştır.

Ölüm, mezarlık, mezar taşı, ebedî istirahatgah Türk edebiyatında da farklı bir şekil ve yaklaşımla çok işlenmiş bir konu olup bu hususta şair ve ediplerin çok anlamlı tasvirleri ve derin gözlemleri olmuştur.

Ahmed Hamdi Tanpınar'ın Bursa Muradiye Türbeleri ve mezarlığının ruhaniyetinden ve huzurundan bahsederken ölümün yalnız orada insana korkutucu ve ürpertici gelmediğini belirtmesi derin bir anlam ifade etmektedir.

Üsküdar mezarlıkları ve hazireleri için de çok güzel ve içli duyguların dile getirildiği satırlar bulunmaktadır. Üsküdar mezarlık ve hazireleri özellikle Karacaahmet'in ruhaniyeti, kıdemi, sakinleri hakkında söylenenler insanların burayı ebedi dinlenme yeri seçmeleri hususuna özendirmektedir.

Üsküdar'ın hatta İstanbul'un en büyük mezarlığı olan Karacaahmet'in bir müslüman mezarlığı olarak teşekkülü çok eskilere tâ Orhan Gazi dönemine kadar gitmektedir. Tedricen büyüyerek 700 dönümden fazla bir alanı kaplayan bu mezarlık çeşitli birimler, aralıklar, soflar, mevkilerden oluşmaktadır.[2] Ayrıca Üsküdar'da pekçok külliye, cami, tekke, türbe hazirelerinde medfun ilmiye, mülkeye ve askeriye ricli bulunmaktadır.[3]

İstanbul'un her semtinin kendine has bir, bazan birkaç özelliği olmuştur. Üsküdar bu bakımdan bu semtlerin başında gelir. Genellikle devlet ricalinin görevde oldukları ikbal dönemlerinde tarihi yarımada ve Rumeli yakasını seçtikleri, emeklilik döneminde ise Üsküdar tarafını tercih ettikleri görülmektedir. Bu tercihin temelinde sükunetin yanında iktisadî bir sebebin olduğu da söylenebilir. Üsküdar tarafının, tarihi yarımada ve Rumeli sahillerine kıyasla daha ucuz ve bolluk içinde olduğu bilinmektedir.

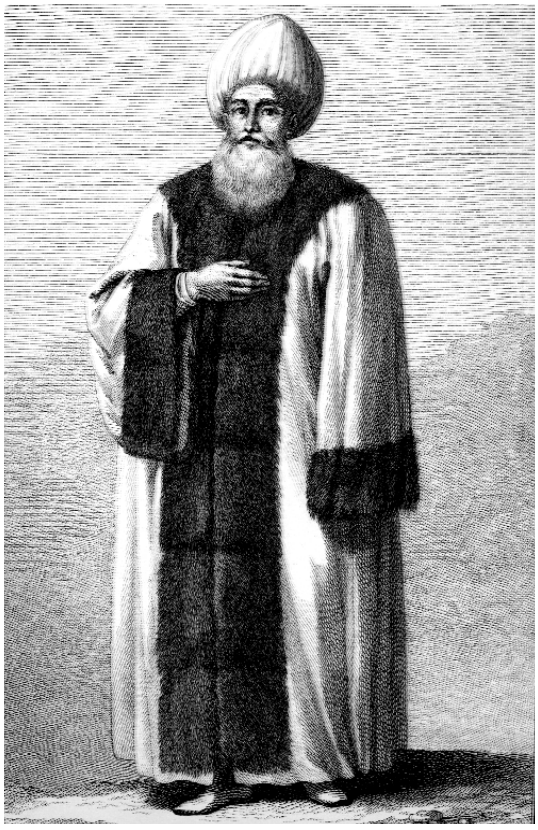
Bu tebliğde Üsküdar'da medfun binlerce ulema, meşayih, şuara, devlet ricali arasından, Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde önemli bir konumda olan ve toplum hayatında bir ilim ve hukuk adamı olarak iz bırakmış Üsküdür'da on beş kadar şeyhülislâm konu olarak seçilmiştir. Kısa hayat hikâyeleri, aileleleri, mezar taşları, kabirlerinin bulunduğu yerler ve bugünki durumları hakkında değerlendirmeler yapılarak, mezar taşları, fetvaları ve imzalarını taşıyan belgelerden örnekler verilecektir.

Osmanlı'da kuruluştan yüzyirmi beş sene sonra 1424'de teşkil edilmiş olan şeyhülislâmlık makamı 1922 yılında lağvine kadar 498 sene yani yarım bin yıllık köklü bir geçmişe sahib olmuştur. Bu süre zarfında 131 şeyhülislâm 185 defa görev değişikliği ile vazife yapmış, Osmanlı devlet teşkilatı ve idaresinin sorumluluk üstlenmiş bir rüknü ve yetkilisi olarak çok önemli kararlar ve olaylar için fetvalar vermişler, bizzat olayların içinde yer almışlardır. XVII. yüzyılda çocuk yaştaki padişahların iş başında bulunduğu bir dönemde askerin ve saray halkının yoğun bir şekilde siyaset ve idareye müdahalesi döneminde başta şeyhülislâmlar olmak üzere bütün ulema kendisini siyasetin içinde bulmuştur. Bu gelişme devlet ve toplum nezdinde şeyhülislâmlık kurumunu yıpratmıştır. Şeyhülislâmların Üsküdar'a defni de ilk defa bu dönemde oluyor.

Üsküdar ve Şeyhülislâmlar

Şeyhülislâmların defnedildikleri yerler değerlendirildiğinde Eyüp Sultan ve civarının birinci sırada yer aldığı görülmekte, Fetih öncesinde Edirne ve Bursa'ya defnedildikleri[4] Fetih'den sonra XVI-XVII. yüzyıllarda birçok şeyhülislâmın Eyüb'e gömüldüğü, XVIII-XIX. yüzyıllarda Eyüp'e defnedilenlerin azaldığı tesbit edilmektedir.[5] Eyüp'ten Üsküdar ve özellikle de Karacaahmet'in ikinci sırayı aldığı söylenebelir. Burada dikkat çekilmesi ve değerlendirilmesi gereken husus Üsküdar'a ilk defa Fetih'ten 212 sene sonra 1665 tarihinde şeyhülislâm defnedilmesidir. Fetihten sonra iki asırdan fazla bir zaman neden hiçbir şeyhülislâm Üsküdar'ı tercih etmemiştir sorusu değerlerdirilmeğe muhtaçtır.

Üsküdar'a ilk defnedilen kırk birinci Şeyhülislâm Sun'îzâde Mehmed Emin Efendi (ö. 1665) ve son defnedilen ise son Şeyhülislâm Mehmed Nuri Efendi (ö. 1927) olup Cumhuriyet döneminde Üsküdar'a defnedilenlerin toplam sayısı ise on beştir. Bunlar içerisinde Yenişehirli Abdullah Efendi (ö. 1743) ile Ebubekir Efendizâde Ahmed Efendi (ö. 1769) Kanlıca'ya defnedilmiştir. Kanlıca bugün

D'Ohsson'un çizimiyle Osmanlıda bir şeyhülislam tören giysileriyle (*Tableau General,* II, Paris 1790)

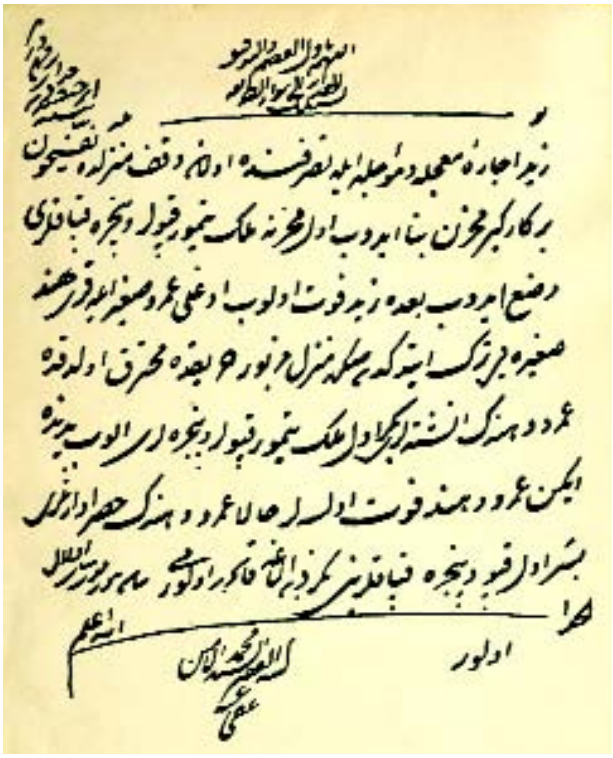
Beykoz sınırları dahilinde olmakla birlikte Osmanlı döneminde bütün bu bölge Üsküdar sınırları içinde olduğundan buraya defnedilen iki şeyhülislâm da dahil edilmiştir.

Üsküdar'da medfun olmamakla birlikte bazı şeyhülislâmların burada da yalıları bulunmaktadır.[6]

Üsküdar'da Medfun Şeyhülislâmlar

Sun'îzâde Mehmed Emin Efendi, (ö. Agustos 1665)

Üsküdar, Mahmud Hüdâyî Dergahı yakınına gömüldü. Üsküdar'a ilk defnedilen şeyhülislâm Sun'îzâde, Haleb kadısı Kara Sun'î lakabiyle tanınan Sun'ullah Efendi'nin oğludur, doğum tarihi bilinmemektedir. Babasının yardımiyle devrinin ulemasından ve bilhassa Azmizade Efendi'den okuyup müderrislik görevi ile çeşitli medreselerde bulunduktan sonra kadılık mesleğine geçmiştir. Edirne, Bursa, Haleb ve Mısır kadılıklarında bulunduktan sonra 1648'de İstanbul kadısı oldu. Bir süre mazuliyetten sonra 1653'te önce Anadolu, ardından Rumeli

Sun'îzâde'nin fetvalarından bir örnek (*İlmiye Sâlnâmesi*, s. 764)

Kazaskeri oldu. 1657'de mazul olup 1659'da tekrar Rumeli kazaskeri oldu. 3 Şubat 1662'de Esirî Mehmed Efendi yerine şeyhüislâm olmuş, dokuz buçuk ay sonra aynı senede 21 Kasım 1662'de azledilmiştir. Fetva makamının vakarına yakışmayacak basit davranış ve konuşmaları sebebiyle azledildiği belirtilmektedir. Fetvalarında "Ketebehû el-Fakîr Mehmedü'l-Emin, ufiye anh" imzasını kullanmıştır. Naima, Tarihi'nde tayin edildiği kadılıklar ve devrin ricali ile münasebetlerine dair yer yer bilgi vermektedir.[7] Bundan sonraki hayatını Beşiktaş'ta yalısında geçirip 1076 / 1665'te vefat etti. Aziz Mahmud Hüdâyî Dergahı Haziresi'ne defnedildi.[8] Beşiktaş'ta ikamet ettiği halde Hudaî Haziresi'ne niçin defnedildiğine dair bir açıklama bulunmamaktadır.[9]

Minkarîzade Yahya Efendi (1609-1678)[10]

Alâiyeli Minkarî Ömer Efendi'nin (ö. Mekke 1625) oğlu olup[11] 1609'da doğdu. Kur'an'ı devrin tanınmış Şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî 'den öğrenmiş, daha sonra Kiçi Mehmed Efendi, eniştesi Veli Efendi, Abdürrahim Efendi'den ilim tahsil etti, Şeyhülislâm Hocazâde Esad Efendi'den mülâzim oldu.

Çeşitli medreselerde müderrslikten sonra kadılık mesleğine geçerek Mekke, Kahire kadılıklarında bulundu, Rumeli kazaskeri oldu. 21 Kasım 1662 Salı günü

Divan-ı Humayun toplantısı sonrasında Rumeli kazaskeri olarak arza girdiğinde, IV.Mehmed şeyhülislâmlığı kendisine verdi,[12] orada şeyhülislâmlık kürkü (Ferve-i beyzâ) giydirildi.[13]

IV. Mehmed'in saltanat günlüğü şeklinde Abdi Paşa[14] tarafından tutulan Vekayiname, diğer devlet ricâli yanında Şeyhülislâm Minkarîzade hakkında da muhtelif merasimler vesilesiyle en çok bilgi veren Osmanlı kaynağıdır.

Şehzade Mustafa'nın (II. Mustafa) doğumu üzerine 2 Temmuz 1664'de Sadrazam ile Şeyhülislâm Minkarîzade Saray'a davet edilmiş, tebriklerini IV. Mehmed'e sunmaları üzerine kendilerine birer a'lâ samur kürk ikram edilmişti.[15] Minkarîzade'ye büyük değer veren IV. Mehmed zaman zaman kendisine kıymetli hediyeler gönderirdi.[16]

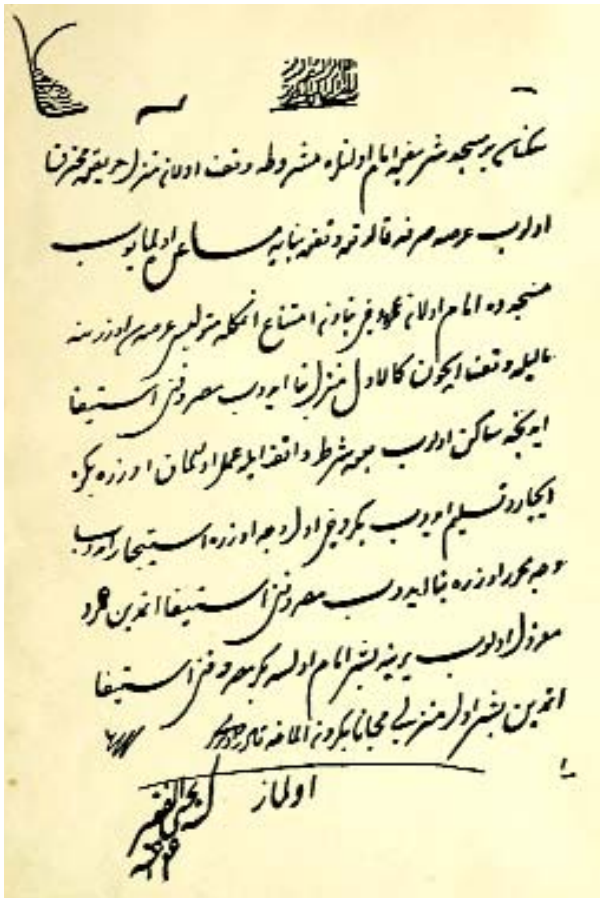
2 Haziran 1665 Çarşamba günü, IV. Mehmed, Yahya Efendi'yi huzuruna davet edip, "sikke-i hasene" ile dolu bir murassa kutu ihsan edip "Buncağız ile kitab alınız" iltifatında bulunmuştur.[17] Padişah Minkarizade'ye karşı beslediği takdirin bir eseri olarak zaman zaman kendisine avladığı hayvanlardan ikram olarak gönderecek samimiyet gösterirdi.[18] 23 Şubat 1666'da, Çatalca'ya sürek avına çıkan padişahı dönüşünde Davud Paşa sarayına gelirken Veziriazam ile Şeyhülislâm ve Yeniçeri ağası Halkalı yakınında karşılamıştır.[19]

27 Haziran 1666 Pazar günü Edirne bostancıbaşısı eliyle sunulan hırsızların hüccetlerini ve kadı arzlarını IV.Mehmed bizzat okuduktan sonra dinî hassasiyeti sebebiyle durumlarını şer-i şerife havale edip, kaymakam paşanın hırsızların durumlarını şer' ile görmesini, ayrıca Şeyhülislâm Yahya Efendi'den fetva istenmesini, eğer katledilmeleri konusunda fetva verirse şehir içinde idam edilmelerini buyurmuştur.[20]

Minkarîzade'nin şeyhülislâmlığı döneminin en önemli hadiselerinden birisi de Sabatay Sevi'nin (Mehmed Aziz Efendi) yargılanmasıdır. Daha önce yahudi cemaatı arasındaki faaliyetlerinden duyulan rahatsızlık üzerine kendisi Boğaz-hisarı'na sürülmüşdü, ancak orada da etrafına toplanan yahudilerle benzer faaliyetlerini sürdürmesi sebebiyle yargılanmak üzere Edirne'ye getirilmiş ve 16 Eylül 1666 Perşembe günü Yeniköşk'te sorguya alınmış, IV. Mehmed de pencere arkasından gizlice yargılamayı dinlemiştir. Abdi Paşa, Vekayinâme'sinde bu olayı canlı bir şekilde hikâye etmektedir.[21]

Ancak bu yargılamanın safhaları hakkında burada bilgi bulunmamaktadır.[22] Bu sırada benzer bir yargılama da Mehdilik isnad edilen çocuğun babası Seyyid Şeyh Abdullah olayıdır. 26 Mayıs 1667 Perşembe günü konunun araştırılması için Edirne İmadiye köşkünde padişah huzuruna çıkarılıyor. Şeyhülislâm Minkarîzade ve Vaiz Vanî Efendiler kendisini yargılıyor. Vanî Efendi ile aralarında bazan Kürtçe bazan Arapça konuşmalar, soru ve cevablar oluyor. Sonunda Şeyh Abdullah'ın suçsuz olduğu anlaşılınca IV. Mehmed kendisine bir "fâhir sof" ikram ediyor ve İstanbul'da oldukça iyi gelire sahib bir tekke ihsan olunuyor.[23]

Minkarizâde'nin şeyhülislâmlığı dönemindeki önemli bir teşebbüs de onun emri ile Rumeli kadılıklarının derecelerinde görülen aksaklıkları ve bunların ıslahı

Minkârizâde'nin fetvalarından bir örnek (*İlmiye Sâlnâmesi*, s. 764)

için yapılan talep ve şikayetler dikkate alarak Rumeli Kazaskeri Babazâde Abdülkadir Sinanî Efendi tarafından yeni bir düzenleme yapılmasıdır. İleri gelen kadıların (Eşrâf-ı kuzat) katılımıyla düzenlenen bu defterin bir nüshası İstanbul Atatürk Kütüphanesi Belediye yazmaları nr. K. 13'de bulunmaktadır. Bu defter merhum Prof. M. Kemal Özergin tarafından etraflı bir inceleme ile yayınlanmıştır.[24]

On bir yıldan fazla süren şeyhülislâmlığı döneminde IV. Mehmed kendisine çok değer verip güvenmiş, sıkca huzuruna davet ederek bilgisinden istifade etmiştir. Yahya Efendi'nin rahatsızlanması ve hastalığının artması ile halka gereği gibi hizmet verememesi üzerine önce Ankaravî Mehmed Emin Efendi'ye hilâfeten şeyhülislâmlık görevi verilmiş,[25] daha sonra hastalığının ilerlemesi ve IV. Mehmed'in ikinci Lehistan seferine katılamayacak durumda olması üzerine Minkarizâde 21 Şubat 1674 azledilerek en değerli talabelerinden Çatalcalı Ali Efendi'ye, sefer sırasında Hacıoğlupazarı mevkiinde padişah huzuruna davet olunarak şeyhülislâmlık verilmiştir.[26] Edirne'de oturmaya başlayan Yahya Efendi'ye 500'ü evkaf gelirlerinden, 500'ü de cizye gelirlerinden olmak üzere yevmî 1000 akçalık

tekaüd maaşı bağlandı. Ayrıca günlük ve aylık bazı tahsisatlar (zahair-i yevmiye ve şehriye) bağlandı. Beşiktaş yakınındaki yalısında oturmaya başladı. Zilkade 1088/1678'de vefat etti.[27]

Eserleri ve medresesi bulunmaktadır. İstanbul kütüphanalerinde bir çok yazma nüshaları bulunan *Fetâvâ-i Minkarizade*'den başka çeşitli eserlere şerh, haşiye ve talikat yazmıştır.

Minkarizâde Üsküdar'da kendi adıyla anılan ancak bugün mevcut olmayan bir medrese inşa etmiştir. Kare plan üzerine, bir avlu etrafında on üç talebe odası (hücre) ve bir dershaneden oluştuğu temel hafriyatından anlaşılmaktadır. Medrese muhtemelen 1855 depreminde yıkılmıştır. Medrese Üsküdar'da Ahmed Çelebi mahallesinde bu isimle bilinen camiin karşısında Sümbülzade sokak ile Açık Türbe sokağı'nın birleştiği yerde ve ikinci sokağın sağ köşesindeydi. Medrese girişinin sol köşesinde Yahya Efendi'nin türbesi ve yanında türbedar odası bulunmakta idi.[28]

Oğlu Abdullah Efendi Üsküdar'daki Minkarîzâde Yahya Efendi Medresesi'nin bir odasını kütüphane haline getirip, buraya 425 aded kitap bağışlamış ve 1688 tarihinde bir vakfiye düzenletmiştir. Çeşitli kitaplar vakfettiği 1099 tarihli vakfiyesinden anlaşılmaktadır.[29]

Minkarizâde ailesi bugüne kadar devam etmiştir.[30] Oğlu Abdullah Efendi[31] Kazaskerliğe kadar yükselmiş 1687'de vefat edip, babası yanına gömülmüştür. Yahya Efendi'nin damadı Çankırılı Mustafa Rasih Efendi[32] kazaskerliğe kadar yükselmiş, Eyüp'te yaptırmış olduğu medresenin yakınındaki türbesine defnedilmiştir. Oğlu Şeyhülislâm Damadzade Ebülhayr Ahmed Efendi'dir.[33] Böylece Minkarizadenin kızı ve damadından gelen soyu Damadzadeler olarak devam etmiştir.[34]

Yenişehirli Abdullah Efendi (ö.1743)

Lâle Devri'nin meşhur şeyhülislâmı olup doğum tarihi bilinmemektedir.[35] İlk tahsilini memleketi olan Yenişehir'de yaptıktan sonra İstanbul'a geldi, medrese tahsilini burada tamamladı. Ruus imtihanını kazandıktan sonra çeşitli medreselerde müderrislik yaptı; Süleymaniye Dârülhadis müderrisliğine kadar yükseldi. Daha sonra kadılık mesleğini seçerek fetva emaneti, Halep ve Bursa kadılığı görevlerinde bulundu. İstanbul kadılığı pâyesiyle ordu kadısı olarak Mora seferine katıldı (1715). Sefer dönüşünde Anadolu kazaskerliği pâyesini aldı, daha sonra da fiilen Anadolu kazaskeri oldu. Bu görevden azledildikten bir süre sonra Rumeli kazaskerliği pâyesini aldı. Şeyhülislâm İsmâil Efendi'nin azli üzerine, o sırada sadâret kaymakamı olan Damad İbrâhim Paşa'nın gayreti ve tavsiyesiyle 7 Mayıs 1718'de şeyhülislâmlığa getirildi.

On iki yıl dört ay yirmi üç gün gibi uzun bir süre şeyhülislâmlık makamında kalan, III. Ahmed ve özellikle İbrâhim Paşa ile çok iyi anlaşan Abdullah Efendi, bu devrin bilhassa kültür faaliyetlerinde müessir olmuştur. Ancak saltanatının sonlarına doğru padişaha İbrâhim Paşa'nın tutumundan memnun olmadığını söyledi; hatta zaman zaman da idareye muhalif zümre ile görüşüp İbrâhim Paşa'yı

Şeyhülislam Abdullah Efendi (*Surname-i Vehbî,* 13a)

Yenişehirli Abdullah Efendi, Sadrazam İbrahim Paşa ile birlikte (Beyaz sarıklı ve at üstünde beyaz kaftanlı olan) *(Surname-i Vehbî,* 166a) (yan sayfa)

tenkit etti. Patrona İsyanı'nın çıkması üzerine, İbrâhim Paşa'nın en sert muhaliflerinden biri oldu. III. Ahmed'in İbrâhim Paşa'yı tutması ve kendisinin yaptığı ikazlara itibar etmemesi yüzünden padişahı da tenkit etmekten geri kalmadı. Ancak, yaptığı konuşmalardan, şeyhülislâmın bu telâşının asıl sebebinin kendisini töhmetten kurtarmak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ihtilâlcilerin padişahtan teslim edilmesini istedikleri otuz yedi kişi arasında sadrazam ile birlikte kendisinin de bulunması, telâşlanmakta haklı olduğunu ortaya koydu. Bu sırada büyük bir ahlâkî zaaf göstererek âsilerin topladığı ihtilâl meclisinde, daha önce beraber olduğu kimseleri kötüleyerek kendisinin yaşlı ve sıkıntıya katlanacak durumda olmadığını ifade etti ve böylece affedilmesini sağladı. Fakat bu davranışı yüzünden III. Ahmed tarafından derhal azledildi (30 Eylül 1730) ve Bozcaada'ya sürgüne gönderildi; sürgündeyken evi yağmalandı.

1732 tarihli bir fermanla, sürgünde bulunduğu sırada hacca gitmesine izin verildi.[36] Hac dönüşü uzun bir süre İstanbul dışındaki çiftliğinde ikamet ettirildikten sonra Kanlıca'daki yalısında oturmasına müsaade edildi. 1743'te vefat eden Abdullah Efendi Kanlıca'da İskender Paşa Camii hazîresine defnedildi. Abdullah

Efendi ile zevcesinin mezar taşları birçok başka mezartaşı ile birlikte Kanlıca'da koruluk içinde yanyana dizilmiş vaziyette durmaktadır.

Abdullah Efendi, uzun süren şeyhülislâmlığı döneminde Lâle Devri'nin önemli simalarından biri olmuş, bu dönemin ihtişam ve zevk u safa hayatından istifade etmiştir. İslâm hukukuna olan derin vukufuyla tanınmış ve yeniliklere açık olması dolayısıyla bu dönemdeki icraatın lehine fetvalar vermiştir. Bunlar arasında bilhassa matbaanın kurulması ve dinî olmayan eserlerin basılması hususunda verdiği fetvası meşhurdur.

Abdullah Efendi'nin fetvaları Behcetü'l-fetâvâ adıyla Mehmed Fıkhî el-Aynî tarafından tertip edilmiştir. Osmanlı fetva mecmualarının en değerlilerinden biri olan bu eser, *Behcetü'l-fetâvâ maa'n-nukul* adıyla İstanbul'da 1266/1850 ve 1289/1872'da iki defa basılmıştır.

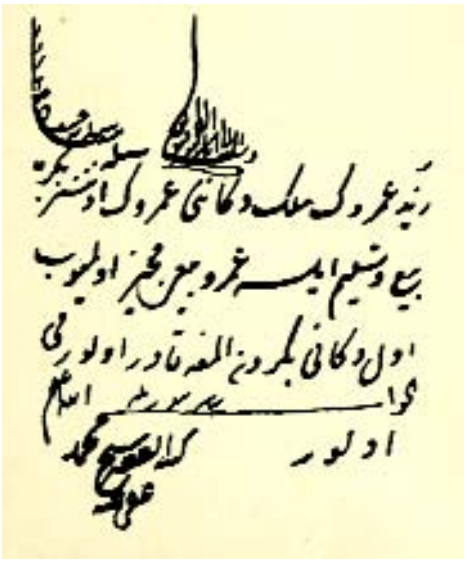
Mirzâzade Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1735)[37]

Ulemâdan Mirza Mehmed Efendi'nin oğlu ve Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin damadıdır. Mirzazâdeler olarak bilinen iki ayrı ilmiye ailesinden Batumlu Mirzazâdeler'le bir yakınlığı yoktur.[38]

Ulema çocuklarına has bir uygulamayla tahsilini süratle tamamlayıp ruûs imtihanını kazanarak mûsıle-i Süleymâniyye derecesine ulaştı. Ardından kayınpederi Feyzullah Efendi'nin desteğiyle "tafra" hareket yani sıra gözetmeden iltimas ve imtiyazla, beklemeksizin üst derecelere süratle yükseldi, müderrislik ve kadılık yaptı. 1707 ve 1710 tarihinde İstanbul kadısı ve 3 Mart 1713 Anadolu kazaskeri oldu, 1714 azledildi.[39]

1716 Avusturya'ya savaş ilânıyla ilgili III. Ahmed'in huzurunda toplanan fevkalâde meşveret meclisine mâzul Anadolu kazaskeri sıfatıyla katıldı. Bu toplantıda sefer için fetva veren Şeyhülislâm Menteşzâde Abdürrahim Efendi'ye karşı çıktı, ayrıca sefer taraftarı olan Sadrazam Damad Şehid Ali Paşa'ya da bunun için büyük hazırlıkların yapılması gerektiğinden bahsetti. Onun itirazları sadrazamı çok kızdırdı ve arpalığı olan Prevadi'de oturup orada dava görmekle görevlendirilerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı.[40] Ancak bu durum uzun sürmedi, 1717 ve 1720'de iki defa Rumeli kazaskeri oldu.

Bunun ardından on yıl kadar herhangi bir görev almadı. Ancak Patrona Halil İsyanı onun yeniden hatırlanmasına vesile teşkil etti. İsyan hareketinde gösterdiği zaaf yüzünden III. Ahmed tarafından şeyhülislâmlıktan azledilen Yenişehirli Abdullah Efendi'nin yerine getirilecek en uygun kişi olduğuna karar verildi. Mirzazâde önce bu görevi kabul etmek istemedi, fakat Rumeli Kazaskeri Seyyid Abdullah Efendi'nin ve diğer ulemânın ısrarı üzerine kimsenin kendi işine karışmaması şartıyla fikrini değiştirdi ve 30 Eylül 1730 şeyhülislâm oldu. Bu son derece karışık ortamda Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın katli, ardından III. Ahmed'in tahttan indirilip yerine I. Mahmud'un geçirilmesi hadisesine şahit oldu. Onun bu hadiseler sırasında âsilerin tepkisini çekmemesi onlarla temasta bulunduğunu akla getirir. Hatta dağılma kararı alan âsilerin öncelikle kendisine baş-

Mirzazâde Mehmed Efendi'nin fetvalarından bir örnek (*İlmiye Sâlnâmesi*, s. 776)

Mirzazâde Mehmed Efendi'nin mezar taşı (*Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, I*, 276)

vurdukları ve ceza görmeyeceklerine dair hüccet aldıktan sonra 11 Ekim'de Etmeydanı'nı boşalttıkları bilinmektedir. Mirzazâde'nin bu sıkıntılı günlerde yapılan toplantılarda kararlı ve soğukkanlı bir tavır içinde bulunduğu kaynaklardaki bilgilerden anlaşılmaktadır.[41] Patrona Halil başta olmak üzere âsi liderlerinin tasfiyesinde de rol oynamıştır. Ancak bu hadiseler yaşı ilerleyen Mirzazâde'yi yıprattı. Hastalığı ve gözlerindeki zaaf dolayısıyla hizmetten affını istedi. 17 Mayıs 1731 görevden çekilip Üsküdar'da Sultantepe'deki köşkünde oturdu. Dört yıl sonra da yaşı yetmişi geçmişken Zilhicce 1147'de (Mayıs 1735) vefat etti, Karacaahmet'te Tunusbağı aile kabristanında babasının yanına defnedildi.[42] Kaynaklarda dindar, halkın meseleleriyle ilgilenmeye önem veren, üç günde bir hatim indirecek derecede Kur'an okumaya düşkün, herkes tarafından sevilen bir zat olduğu belirtilir. Oğlu Mehmed Said Efendi şeyhülislâmlığa kadar yükselmiştir. Şâir ve âlim Ahmed Neylî Efendi küçük kardeşi, Şeyhülislâm Mehmed Şe-rif Efendi de kızı tarafından torunudur. Üsküdar Sultantepe'de bir cami yaptırdığı ve bunun yanında bir kütüphane kurduğu bilinmektedir.[43]

Mirzazâde Mehmed Said Efendi (1710-1775)

1122'de (1710) doğdu. Şeyhülislâm Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi'nin oğludur. Bazı kaynaklarda yanlışlıkla Batumlu Mirza Mustafa Efendi'nin oğlu olarak gösterilir (Danişmend, V, 143). 1133'te (1721) ailesinin nüfuzu sayesinde müderrislik ruusu aldı. Babası şeyhülislâm olunca (1143/1730) hâmise-i Süleymâniyye müderrisliğine yükseldi. Babasının yaklaşık sekiz ay sonra görevden çekilmesinin ardından beş yıl kadar bu rütbede bekledi. Daha sonra kadılığa geçti İzmir, Bursa ve İstanbul kadısı oldu. Anadolu ve iki defa Rumeli kazaskerliğine tayin

F. Boucher'in çizimiyle Osmanlıda bir şeyhülislam (*Gravürlerle Türkiye VI*, s. 204).

edildi. Ayrıca 1761 nakîbüleşraflık görevini de üstlendi. Gerek nakîbüleşraflığı gerekse kazaskerliği döneminde seyyidlerin meseleleriyle ilgilendi, bilhassa sahte seyyidlerle uğraşarak sayılarını tesbite çalıştı. Kazasker olduğu sırada Eğin kökenli bazı İstanbul sarrafının Eğin nakîbüleşraf nâibini öldürmesi davası kazasker mahkemesine intikal edince konuyu araştırıp şeyhülislâmın fetvasını da alarak suçluların cezalandırılmasını sağladı (Şem'dânîzâde, II/A, s. 68).

3 Mart 1770'de Pîrîzâde Osman Sâhib Efendi vefat edince onun yerine şeyhülislâmlığa tayin edildi. O sırada hasta olduğundan "ferve-i beyzâ" denilen şeyhülislâmlık kürkü kapıcılar kethüdâsıyla evine gönderildi (*a.g.e.*, II/B, s. 25). Görevi sırasında ilmiye mesleğinin düzen ve itibarının korunmasına dikkat etti. Hatta Mora'da büyük yararlılık gösterip 1500 askerle birlikte hizmet eden Yenişehirli Müderris Osman Efendi'nin derecesinin iki mertebe yükseltilmesi teklifine karşı çıktı; gazâda bulunan ulemâya verilecek terfiin belli olduğunu, buna göre hareket edilmesi gerektiğini söyledi. Ancak padişah Osman Efendi'ye hizmetine karşılık vezirlik rütbesini verdi. Mehmed Said Efendi'nin dört yıl süren şeyhülislâmlığı sıhhî bakımdan rahatsızlıklarla geçti. Sonunda artan hastalığı sebebiyle bir süre izin alarak Üsküdar'da Sultantepe'deki konağına çekildi. Nikristen do-

layı paşa kapısına, saraya ve padişah huzuruna gidemeyecek, hatta bayramlaşma merasimlerine bile katılamayacak hale geldi. Durumunu padişaha bildirerek görevden affını istedi ve 1 Cemâziyelâhir 1187'de (20 Ağustos 1773) istifa etti (*a.g.e.*, II/B, s. 114). 18 Zilhicce 1188'de (19 Şubat 1775) vefat ederek Üsküdar Karacaahmet'te Tunusbağı aile kabristanında babasının yanına gömüldü.[44] İlmiye mesleğinin itibarının hususunda konusunda gayret sarfeden Mehmed Said Efendi, kaynaklarda ârif ve zarif bir kişi olarak tanıtılır ve özellikle ilmî rütbelerin muhafazası ve yükselmelerde usulüne uygun davranılması konusundaki hassasiyetine temas edilir.[45]

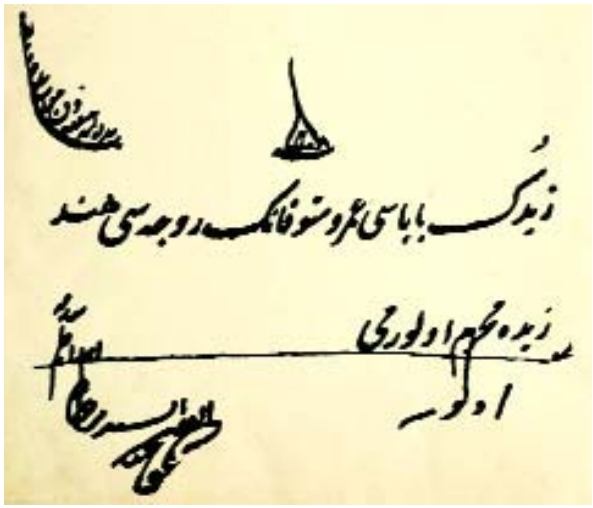
Feyzullahefendizâde Seyyid Mustafa Efendi (1679 - 1745)

Sultan II. Mustafa'nın hocası ve şeyhülislâmı Seyyid Feyzullah Efendi'nin oğlu olup 1090/1679'da İstanbul'da doğdu. Babasından ve onun muhitinden dersler alarak yetişti. Babasının nufuzu sayesinde kısa aralıklarla ilmiye payelerini peşpeşe atlaması dedikodu ve tenkitlere sebeb oldu. 1701'de Mekke kadısı olup bir süre sonra mazul olmuştu. İstanbul'a dönerken yol boyunca ilmiye ve mülkiye ricalinin henüz yirmi üç yaşında olan Mustafa Efendi'ye ikram ve hediyeler takdimiyle ağırlamada nasıl birbiriyle yarış ettiklerini Raşid mühtehzi bir uslupla etraflıca anlatmaktadır.[46] 1703'de yirmi dört yaşında bilfiil Anadolu kazaskeri olunca uzun süreden beri kazasker olmayı bekleyen yaşlı ilmiye erbabı görev konusunda ye's ve ümitsizliğe düşmüştü.[47] Kısa bir süre sonra 1115/1703'te Rumeli Kazaskerliği payesi verilmiştir. Bu tevcihatı yine müstehzi bir uslüpla veren Tarihçi Raşid, ağabeyi Seyyid İbrahim Efendi'nin Rumeli kazaskeri olmasını kıskanan Mustafa Efendi'nin üzülmemesi için çok şefkatli babaları Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin Rumeli payesini verdiğini kaytmektedir.[48]

22 Ağustos 1703 Edirne Vakası'nda babasının feci şekilde öldürülmesi üzerine Mustafa Efendi bir süre Yedikule'de hapsedildi. Hapis cezası sonra sürgüne çevrilerek önce Kıbrıs adasına gönderildi, sonra Bursa'da oturmasına müsaade edildi. III. Ahmed'in saltanatının sonuna kadar yıllarca Bursa'da ikamete mecbur oldu. 1730'da I. Mahmud padişah olunca İstanbul'a dönmesine izin verildi. 1732'de Rumeli kazaskeri oldu,[49] Dürrî Mehmed Efendi'nin hastalığı sebebiyle görevden ayrılması üzerine 13 Nisan 1736 tarihinde şeyhülislâm olmuştur. 4 Mart 1745 de ölümüne kadar dokuz yıl kadar meşihatta kalmıştır. İlmiye mesleğindeki bozuklukları düzeltmek isteyen I. Mahmud, Mustafa Efendi'ye tayinleri doğrudan kendisine arz yerine sadrıazam vasıtasıyla yapmasını tavsiye etmiştir.

Babasının Şeyhülislâmlıktan nefyi üzerine oğlu Anadolu Kazaskeri Mustafa Efendi de nefyedildi.[50]

Seyyid Mustafa Efendi, dürüstlükle ve hakkaniyeti gözeterek uzun süre şeyhülislâmlık makamında kalmış olmakla birlikte dönemindeki icraat ve faaliyetleri hakkında başta vekayinameler olmak üzere Osmanlı kaynaklarında hemen hiç bilgi bulunmamaması büyük bir boşluk oluşturmaktadır. Diger taraftan kaynaklarda herhangi bir eserinden bahsedilmediği gibi şeyhülislâmlığı döneminde

Seyyid Mustafa Efendi'nin fetvalarından bir örnek (*İlmiye Sâlnâmesi*)

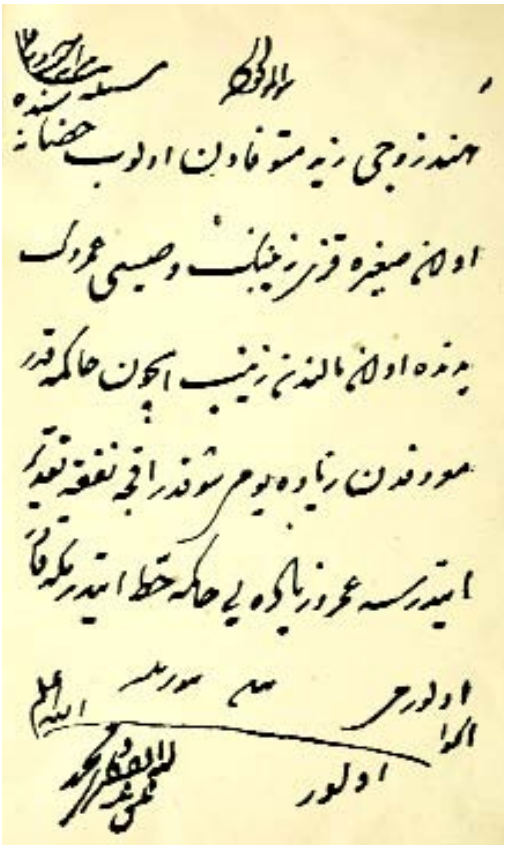
verdiği fetvalar konusunda da bilgi bulunmamaktadır. Fetvalarında "*Ketebehu el-fakir es-Seyyid Mustafa, ufiye anh*" imzasını kullanmış, felçli olduğu son dönemlerinde imza atmakta zorlandığından imza yerine mühür kullanmasına müsaade olunmuştur. Babası Feyzullah Efendi'nin Medresesi yanında kurduğu kütüphanesi için 1737 tarihinde kitap sayımı yaptırmıştır.[51]

4 Mart 1745 vefat etmiş, mezarı Üsküdar'da Tunusbağı'nda Mirzazâde Mehmed Efendi yanındadır.[52] Her ikisi de ilmeye mesleğine giren iki oğlu bilinip Müderris Osman Efendi 1738 vefat etmiş, diğer oğlu Abdullah Efendi Rumeli Kazaskeri ve nakibüleşraflığa kadar yükselmiş ve 1770'de vefat etmiştir. Her iki oğlu da babası yanına defnedilmiştir.[53]

Nakşibendi tarikatına mensup olan Mustafa Efendi'nin Eyüp'te Düğmeciler, Baba Haydar sokakta Şeyhülislâm Tekkesi olarak bilinen 1157/1744-45'te yaptırdığı bir Nakşibendi tekkesi bulunmaktadır (Hadika, I, 283; Muslu, 306). Ayrıca İstanbul'da Saraçhanebaşı'nda Amcazâde Medresesi yanında 1152/1739 da yaptırmış olduğu çeşmesi bulunmaktadır.[54]

Dürrî Mehmed Efendi (ö. 1149/1736)[55]

Osmanlı Devleti'nde pek çok âlim ve altı şeyhülislâm yetiştiren Dürrîzâdeler ailesinin ilk ferdi olup İlyas Efendi'nin oğludur. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra müderris oldu. IV. Mehmed devri kazaskerlerinden Reîsülulemâ Abdülkadir Efendi'nin kızı ile evlendi. 1116'da (1704-1705) Süleymaniye müderrisi iken kadılık mesleğine geçti ve 1707'de Mısır, 1716'da Mekke, 1720'de İstanbul kadılığına getirildi. Bu sonuncu görevinden, İstanbul fırıncı esnafının narha riayet etmemesi hususundaki ihmali ileri sürülerek 1721'de azledildi.[56] Uzun bir süre bekledikten sonra 1726'da mâzul İstanbul kadılarının en kıdemlisi olarak Ana-

Dürrî Mehmed Efendi'nin fetvalarından bir örnek
(*İlmiye Sâlnâmesi*, s. 779)

Dürri Mehmed Efendi'nin kabri
(*Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, II, 687)

dolu kazaskerliğine tayin edildi. Ancak kadıların Sadrazam İbrâhim Paşa'ya şikâyette bulunarak Dürrî Efendi'nin kadı tayinlerinde tezkirecilerinin sözüne uyup usul ve kıdeme aykırı tevcihlerde bulunduğunu bildirmeleri üzerine görevden alındı ve İstanbul'da oturmasına izin verilmeyip arpalığı olan Tatarpazarcığı'na gitmesi emredildi. Bir müddet sonra Rumeli kazaskerliği pâyesini alan Dürrî Mehmed Efendi, Patrona Halil ayaklanmasının ardından Ekim 1730'da bilfiil Rumeli kazaskeri oldu. Dokuz ay kadar sonra bu görevden ayrıldı ve Ağustos 1734'te ikinci defa aynı göreve getirildi. 31 Ekim 1734 tarihinde şeyhülislâmlığa tayin edildi. Bu sırada oldukça yaşlı idi. Şubat 1736'da felç oldu. I. Mahmud, rahatsızlığı geçinceye kadar düzenlediği fetva, hüccet vb. evrakta imza yerine mühür kullanmasına izin verdi. Dürrî Efendi rahatsızlığı sırasında da devlet meseleleriyle ilgilendi, ancak durumunun giderek ağırlaşması üzerine 13 Nisan 1736) azledildi. Hayatının kalan kısmını Üsküdar'daki evinde geçirdi. 1149/1736'da vefatında Karacaahmet Miskinler Tekkesi yakınındaki Yeşilkapı Mezarlığı'na defnedildi.[57]

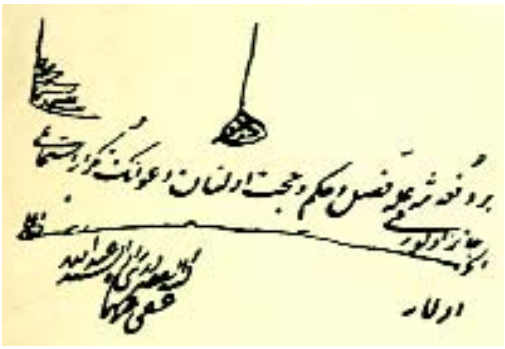
Dürrîzâde Abdullah Efendi'nin kabri
(*Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, II, 689)

Dürrîzâde Abdullah Efendi (ö.1244/1828)

1183'te (1769-70) İstanbul'da doğdu. Şeyhülislâm Dürrîzâde Mehmed Ârif Efendi'nin oğludur. Babasından ve devrin tanınmış bilginlerinden tahsil gördü. 1196'da (1781-82) icâzet alarak müderrislik hakkını kazandı. Babasının şeyhülislâmlığı sırasında önce İzmir, sonra Galata kadısı oldu. III. Selim'in, babası Şeyhülislâm Mehmed Ârif Efendi'yi konağında ziyareti sırasında bir lutuf olarak kendisine Mekke kadılığı pâyesi verildi. Daha sonra İstanbul kadılığı ve Anadolu kazaskerliği pâyelerini aldı. 1805'te bilfiil Anadolu kazaskeri, iki yıl sonra da nakîbüleşraf oldu. Bu görevde iken 28 Temmuz 1808'de Eyüp Camii'nde II. Mahmud'a kılıç kuşandırdı. Aynı zamanda Rumeli kazaskerliği pâyesini alan Abdullah Efendi'nin bu sırada meydana gelen Kabakçı İsyanı'nda devletle âsiler arasında imzalanan anlaşmada ve 29 Eylül 1808'de imzalanan Sened-i İttifak'ta imzaları bulunmaktadır.

21 Kasım 1808'de şeyhülislâmlığa getirilen Abdullah Efendi bir yıl on ay kadar bu makamda kaldı. Ancak muhtemelen ayaklanan bazı zorbaları teşvik ettiği hususunda II. Mahmud'da bir şüphe uyanması üzerine 22 Eylül 1810'da azledildi, yerine üçüncü defa Sâmânîzâde Ömer Hulûsi Efendi getirildi. 12 Haziran 1812'de Hulûsi Efendi'nin azli üzerine ikinci defa şeyhülislâm oldu. Üç yıla yakın bir süre görevde kaldı. Oldukça karışık geçen bu dönemde Sadrazam Ahmed Hurşid Paşa'nın zorbaları te'dib kararını tasvip etmeyerek fetva vermemesi sadrazamla birlikte azledilmesine sebep oldu (22 Mart 1815). Azlinden sonra arpalığı olan Manisa'ya gönderildi. Bir süre sonra affedilerek İstanbul'a dönmesine izin verildiyse de tekrar Manisa'ya, oradan da Bursa'ya gönderildi. 1823'te Abdülmecid'in doğumu üzerine affa uğrayarak İstanbul'a döndü.

Abdullah Efendi, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasında mâzul ulemânın en kıdemlilerinden biri olarak hazırlanan mazbataya imzasını koydu; bir

Dürrizâde Abdullah Efendi'nin fetvalarından bir örnek
(*İlmiye Sâlnâmesi,* s. 807)

süre sonra II. Mahmud'un Kubbealtı'nda akdettiği toplantıda en önemli şahsiyetler arasında yer aldı. 1 Aralık 1828'de vefat etti ve Karacaahmet'de Miskinler Tekkesi'ne[58] defnedildi.[59]

Dürrîzâdeler'in Doğancılar'ın ilerisinde bugün Paşa Kapısı olarak bilenen yerde geniş bahçesi denize kadar inen çok görkemli köşkleri vardı. Sultan II. Mahmud'un bir Ramazan iftarında Üsküdar'da bulunduğu sırada ani bir kararla iftar vaktinde Dürrîzâdelerin bu Köşküne gitmesi ve buzdan yapılmış kase içinde ikram edilen şerbetle ile iftarını açması menkibe olarak anlatılır.[60]

Ebubekir Efendizâde Ahmed Efendi (3 Temmuz 1767)

Tireli Ebûbekir Efendi'nin oğlu ve Şeyhülislâm Mahmud Efendi'nin damadıdır. 1097'de (1686) Tire'de doğdu, medrese tahsilinden sonra hâriç pâyesini elde etti. 1729-1744 yılları arasında Galata, Mısır, Mekke ve İstanbul kadılıklarında bulundu. Daha sonra 1751-1758 yılları arasında önce Anadolu kazaskeri, iki defa da Rumeli kazaskeri oldu; 6 Eylül 1761'de Veliyyüddin Efendi'nin yerine şeyhülislâmlığa getirildi. Meşihatta kaldığı süre içerisinde herhangi bir icraat yapamaması ve ihmalkâr davranması yüzünden 29 Nisan 1762'de azledildi. Bundan sonraki hayatını Kanlıca'daki konağında geçirdi. 3 Temmuz 1767'de vefat etti. Kanlıca'da Bahâî Kabristanı'nda babasının yanına defnedildi. Dürüstlüğü ve cömertliğiyle tanınmış olan Ahmed Efendi'nin herhangi bir eseri bilinmemektedir.[61]

Müftîzâde Ahmed Efendi (ö. 1206/1791)

Gelibolu müftüsü olan babasına nisbetle daha çok Müftîzâde lakabıyla meşhur olmuştur. Medrese tahsilinden sonra çeşitli ilmiye görevlerinde bulundu. 1772 Rus seferine Mekke pâyesiyle ordu kadısı olarak katıldı. 1782'de İstanbul kadısı, 1785'te Rumeli kazaskerliği pâyesiyle Anadolu kazaskeri ve 10 Şubat 1786'da şeyhülislâm oldu. 1787'de Rusya'ya sefer açılıp açılmaması hususunda devlet erkânı arasında farklı görüşler belirdiği zaman Sadrazam Yûsuf Paşa, Şeyhülislâm Ahmed Efendi ile birlikte I. Abdülhamid'i arzu etmediği bir savaşa sürükledi. Daha sonra Avusturya'nın da Rusya'nın yanında savaşa katılması, yaşlı

Müftüzâde Ahmed Efendi'nin mezar taşı
(*Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, II, 767)

şeyhülislâmı harbin neticesi hakkında endişeye düşürdü. Bunun üzerine hatasını ileri sürerek azlini istedi ve 24 Kasım 1787'de görevinden ayrıldı.[62]

1789'da III. Selim'in tahta geçmesinden sonra Şeyhülislâm Hamîdîzâde'nin mâzul şeyhülislâmları arpalıklarına gitmeye mecbur etmesi üzerine, Ahmed Efendi de arpalığı olan Ankara'ya gitti. Ancak Mekkî Mehmed Efendi'nin 1791'de ikinci defa şeyhülislâm olması ile İstanbul'a dönmesine izin verildi. 10 Kasım 1791'de vefat etti ve Üsküdar'da Havuzdibi'ne defnedildi.[63]

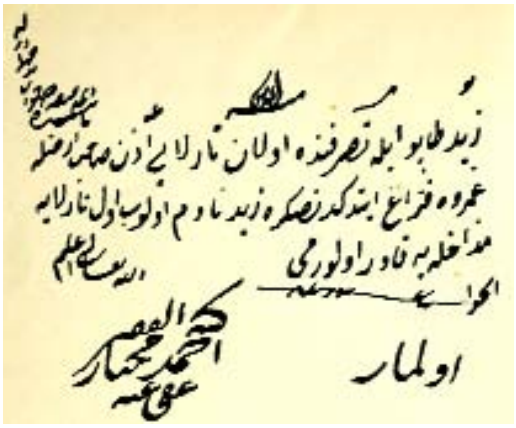
Faziletli, bilgili, ilmî araştırmaya düşkün ve yumuşak huylu bir kimse olan Ahmed Efendi'nin şeyhülislâmlığı bir yıl on ay kadar sürmüştür. Fas Hükümdarı Muhammed b. Abdullah'ın Osmanlı ulemâsına sorduğu dört meseleye tek başına hazırladığı cevaplar, devrin âlimleri tarafından oldukça beğenilmiştir. Ahmed Efendi'nin ayrıca Beyzâvî Tefsiri'nin bazı kısımlarına hâşiyeler yazdığı da bilinmektedir.[64]

Mehmed Efendi'nin mezar taşı
(Necdet İşli Arşivi)

Mehmed Kâmil Efendi (ö.1801)

1728'de İstanbul'da doğdu. Rumeli kazaskerlerinden Osman Efendi'nin oğlu, Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin kızından torunudur. 1742'de icazet aldı ve çok erken bir tarihte müderis oldu. Daha sonra kadılık mesleğini tercih etti, 1771'de Galata, 1777'de Mısır kadılığına tayin edildi. 1785'de İstanbul payesi ile Mekke kadılığına, 1786'da da nakibüleşraflığa getirildi. 1787'de Anadolu kadıaskerliği ve bir sene sonra da Rumeli kadıaskerliğine atandı. 23 Şubat 1788'de Sultan I. Abdülhamid'in de desteği üzerine şeyhülislam oldu. Mehmed Kâmil Efendi, Osmanlı Devleti için oldukça zor bir dönemde şeyhülislam olmuştu. Osmanlı-Rus Harbi nedeniyle hazinede büyük sıkıntılar vardı ve devlet ricali bu sıkıntıyı aşmak için özel mallarını bile satarak devlete destek olmaktaydılar. Kâmil Efendi de değerli eşyalarını satarak bu sıkıntıyı aşmada karınca kararınca destekçi olmak isteyenler arasında ön sıralarda yer almıştır. I. Abdülhamid'in 7 Nisan 1789'da vefatı ve yerine III. Selim'in padişah olması üzerine Mehmed Kâmil

Ahmed Muhtar Efendi'nin fetvalarından bir örnek
(*İlmiye Sâlnâmesi*, s. 816)

Ahmed Muhtar Efendi'nin mezar taşı
(Necdet İşli Arşivi)

Efendi'nin otoritesi sarsıldı. 19 Ağustos 1789'da da III. Selim'in yapmak istediği reformlara karşı çıkabileceği ihtimali üzerine şeyhülislamlıktan azledildi. Azlinden sonra Keşan'a sürüldüyse de Mekkî Efendi'nin şeyhülislam olması üzerine tekrar İstanbul'a geldi ve hayatının geri kalanını Üsküdar'da geçirdi. 1801'de vefat ettiğinde Karacahmed Mezarlığı'na defnedildi.[65]

Ahmed Muhtar Beyefendi, Mollabey (1807-1882)

10 Ağustos 1807'de İstanbul'da doğdu. Ulemâdan Mahmud Bey'in oğlu, eski sadrazamlardan Koca Yûsuf Paşa'nın torunudur. Hâfız Ahmed Efendi'nin derslerine devam ederek icâzet aldı. Ayrıca Evliya Hoca ile Arab Hoca'dan tefsir, hadis, Hızır Ağazâde Said Bey'den de Farsça okudu. 1826'da Dîvân-ı Hümâyun Kalemi'ne girdi, 1846'da ruûs imtihanını kazandı. 1848-1855 yılları arasında Tak-

vîm-i Vekayi` gazetesinde musahhih olarak çalıştı. 1855'te Selânik kadısı oldu; 1856'da Haremeyn, 1861'de İstanbul, 1868'de Anadolu kazaskerliği pâyelerini aldı. Aynı yıl Meclis-i Tedkîkat âzalığına tayin edildi, ancak bir süre sonra ayrıldı. Mâzul olduğu yıllarda Karabiga, Bayramiç, Gördes gibi yerler kendisine arpalık olarak verildi. 17 Eylül 1871'de Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın gayreti ile şeyhülislâm oldu. 8 Aralık 1871'de Ahmed Kemal Paşa'nın Maarif Nezâreti'ne geçmesi üzerine, Evkaf-ı Hümâyun nâzırlığı, Ahmed Muhtar Beyefendi'ye ikinci görev olarak verildi. Ahmed Nedim Paşa'nın azlinden kısa bir süre sonra şeyhülislâmlıktan ayrıldı (5 Kasım 1872). II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında kabinede bazı değişiklikler yapılırken bu arada şeyhülislâmlık da 18 Nisan 1878'de ikinci defa Ahmed Muhtar Beyefendi'ye verildi. Sekiz ay kadar kaldığı bu görevden 4 Aralık 1878'de ayrıldı.

Hoş sohbeti, şiire ve edebiyata karşı ilgisi ile tanınan Ahmed Muhtar Beye fendi 22 Aralık 1882'de öldü; Üsküdar'da İnâdiye Tekkesi hazîresine defnedildi. Murassa` Osmânî ve Birinci Mecîdî nişanlarına sahipti. Paşa torunu olduğu için "beyefendi" sıfatıyla anılmıştır. Şeyhülislâmlık makamında bulunduğu süre, toplam olarak bir yıl dokuz ay kadardır.[66]

Turşucuzâde Hacı Ahmed Muhtar Efendi (1823-1875).

İstanbul'da doğdu. Turşucular Kethüdâsı Ahmed Ağa'nın oğludur. Genç yaşta tahsilini tamamlayarak Filibeli Halil Fevzi Efendi'den icâzet aldı. Arap ve Fars edebiyatlarında kendisini yetiştirdi. Ruûs imtihanını kazanarak çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra İstanbul mahkemesi bâb nâibliği mahfil şer'iyyatçılığı, Mekteb-i Mülkiye fıkıh hocalığı, Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye üyeliği, iki defa da Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî müftülüğü görevlerinde bulundu. Ahlâkı, fazileti, zekâsı ve ifadesinin düzgünlüğü ile çevresinin dikkatini çeken Ahmed Muhtar Efendi'nin Ayasofya Camii'ndeki bir vaazını dinleyen Sultan Abdülaziz, konuşmasını beğenerek onu şehzade Yûsuf İzzeddin Efendi'ye özel hoca tayin etti.

Ahmed Muhtar Efendi daha sonra Haremeyn ve İstanbul kadılığı pâyelerini aldı. Bu görevlerde bulunduğu sırada Mütercim Rüşdü, Midhat ve Ahmed Esad paşalarla çeşitli temasları oldu ve onların takdirini kazandı. Henüz İstanbul kadılığı pâyesinde iken ve kazasker olmadan, 6 Kasım 1872'de şeyhülislâmlığa tayin edildi. Teâmüle aykırı olan bu tayin ulemâ arasında tenkitlere sebep oldu. Şeyhülislâmlığa geldiğinde nâibler için umumi bir imtihan sistemi koydu; şeyhülislâmlık makamının itibarını korumaya itina gösterdi. Vâlide Pertevniyal Sultan'la ilgili, bir vakıf davasında Vâlide Sultan'ın kahvecibaşısını kovması azline zemin hazırladı. Bu sırada ihtişamlı meşihat kayığına binmeyip şehir vapuru ile Kadıköy'e geçmesi "hafiflik" sayıldı ve 11 Haziran 1874'te azledildi. Bundan sonraki hayatını Kızıltoprak'taki köşkünde geçirdi. 15 Ekim 1875'te öldü ve Karacaahmet'te babasının yanına defnedildi. Murassa` Osmânî ve murassa` Mecîdî nişanlarına sahipti.[67]

Pîrîzâde Mehmed Sahib Efendi (1674-1748)

Pîrîzâdeler ailesinin ilk önemli siması olup Yeniçeri ağalarından Pîrî Ağa'nın oğludur. 1675?'de İstanbul'da doğdu. Devrin bilginlerinden okumuş, medrese tahsilini tamamlayarak Şeyhülislâm Mirza Efendi'nin (ö. 1743) hizmetinde bulunup II. Mustafa'nın tahta culusunda (1695) Sahib Efendi de mülazemetini aldı. 1717'de Erbaîn pâyesini aldı, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin hafız-ı kütüplüğünde bulundu, onun tavsiyesiyle Daltaban Mustafa Paşa ve Rami Mehmed Paşa'ya intisap edip onların imamı oldu.

Çeşitli medreselerde müderrislikten sonra Evkaf-ı Haremeyn Müfettişliğinde bulundu, 1723'de Selanik kadısı oldu. Önce 1727'de III.Ahmed'in II. İmamı oldu, daha sonra I. İmam oldu. Bu arada şehzadelere muallim olarak görevlendirildi. 1731'de İstanbul kadısı oldu, 1733'de Anadolu Kazaskeri oldu. 1737 ve 1743'de iki kere Rumeli Kazaskeri olduktan sonra 6 Mart 1745'te Şeyhülislâmlık makamına tayin olundu. Bir yıl bir ay bu görevde kaldıktan sonra 5 Nisan 1746'da ihtiyarlık ve yaşlılık sebebiyle mazul olduktan sonra Beşiktaş'taki yalısında diinlenmeye çekildi. Kısa süre sonra Hacca gitmek üzere izin aldı, dönüşünde önce Gelibolu, sonra Tekirdağ'da, 1748'de ise Üsküdar'da oturmasına müsaade edildi. 25 Haziran 1749'da vefat etti. Üsküdar'da Selimiye Tekkesi karşısında defnedildi.[68]

Pirizade iyi yetişmiş değerli bir alim olup, İbn Haldun'un meşhur Mukaddime'sini Tercüme-i Mukaddime-i İbn Haldun I-II (İstanbul 1275/1858) başlığı ile bazı yorum ve değerlendirmeler ilavesiyle Türkçe'ye kazandırmış ve yayınlanmıştır.[69]

Pîrîzâde Mehmed Sahib Molla Beyefendi (1838-1910)

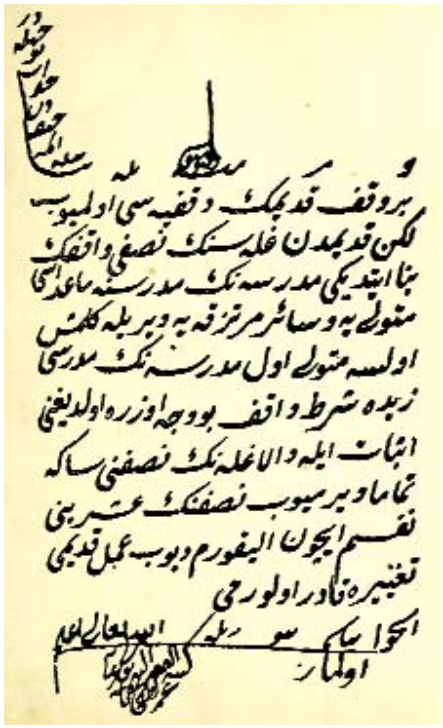
Birçok vezir ve alim yetiştiren tanınmış aliye mensup olup Vezir İbrahim İsmet Bey'in oğludur. 1838'te İstanbul'da doğdu. İlk öğreniminden sonra medrese tahsilini tamamladı, özellikle fıkıh ilminde derinleşti. Hattat Abdullah Zühdü Efendi ve Mehmed Bahir Efendi'den hatt dersleri aldı. 1844 de İstanbul ruusuna nail oldu.

Meşihat ve adliyede muhtelif memurluklarda bulunduktan sonra uzun zaman Şurayı Devlet Azalığı yaptı. 1908 Meşruiyet İnkilabından sonra ilkin Ayan azası oldu. Bir yıl sonra da Şeyhülislâmlığa getirildi. Sekiz buçuk ay kadar bu mevkide kaldıktan sonra kendi arzusu ile çekilmiş ve kısa bir müddet sonra da vefat etti. Büyük dedesi Şeyhülislâm Pîrîzâde'nin Üsküdar'daki kabri yanına defnedildi.

Bodrumlu Hacı Ömer Lutfi Efendi (1817-1896)

Bodrum'da doğdu, Bodrumlu Hacı Ömer Efendi'nin torunu, Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. Memleketinde belirli seviyede tahsilden sonra İstanbul'a geldi. Dönemin tanınmış alimi Akşehirli Ömer Efendi'nin derslerine devam edip icazet aldı. Ruus imtihanını kazanarak çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Sultan Abdülaziz'in tahta culusundan sonra Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'ye muallim oldu.

1865-71 tarihleri arasında Tophane müftülüğünde bulundu. Dar-i Şûrâ-yı askerî müftülüğü, Meclis-i İntihab-ı Hükkâmü'ş-şer'î üyeliği görevlerinde bulundu.

Ömer Lütfi Efendi'nin fetvalarından bir örnek
(*İlmiye Sâlnâmesi,* s. 817)

Bilâd-ı Hamse Mevleviyeti, Haremeyn ve İstanbul kadılığı payelerine nail oldu. Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye üyeliğinde bulundu. 1873'de Üsküdar Bidayet Mahkemesi Başkanlığına getirildi. 1875'de İstanbul kadısı oldu ardından Anadolu kazaskerliği payesini aldı. 18 Ocak 1889'da Sultan Abdülhamid tarafından Şeyhülislâmlık makamına getirildi. İki sene sekiz ay kadar bu görevde kaldıktan sonra 3 Eylül 1891'de muhtemelen meşihat mektupcusu Cemaleddin Efendi'nin tesiri ile ayrıldı. 22 Nisan 1897'de vefat etti, Çamlıca'da yaptırdığı camiin haziresine defnedildi. Arab dili ve İslâm dini ile alakalı bazı eserleri bulunmaktadır.

Seyyid Mehmed Sadedin Efendi (1798-1866)

İlmiye ailesine mensup olup Müderris Abdülhamid Efendi'nin oğlu olan Sadeddin Efendi 1213/1789'da doğdu. Hoca Sadeddin Efendi soyundan geldiği ileri sürülmektedir. Babasından ve devrin tanınmış âlimlerinden dersler alarak yetişti. Çok çeşitli idarî, malî ve hukuki görevlerde bulundu. Müfettişlikler ve çeşitli meslek üyeliklerinde bulundu. 1274/1858'de Meslis-i Vâlâ azası oldu. Bu görevde iken 27 Aralık 1858'de Meşrebzade yerine Şeyhülislâm oldu. Bilgili, dürüst ve tok sözlü bir âlim olarak tanınan Sadeddin Efendi beş yıla yakın bu görevden kaldıktan sonra muhtemelen Fuad Paşa'nın tesiri ile 23 Kasım 1863'de Abdülaziz tarafından azledilmiştir.[70]

J. B. Hilair'in tasviriyle bir Osmanlı şeyhülislamı
(*Gravürlerle Türkiye VI, Giysiler Portreler I,* 205)

1283/1866'da İstanbul'da öldü, Fatih Camiinde namazı kılındıktan sonra Karacaahmet Türbesi yanındaki türbeye defnedildi. Oğlu Mevlevi, şâir Mehmed Alaeddin Reşad Beyefendi de babası yanına defnedilmiştir.[71]

Mehmed Nuri Medenî Efendi (1859-1927)

Son Osmanlı Şeyhülislâmı Nuri Efendi, Rumeli kazaskeri ve Saray Müneccibbaşısı Tarsusîzade Hacı Kamil Efendi'nin oğludur. 1859'da İstanbul'da doğdu. Sıbyan mektebinden sonra özellikle özel hocalardan aldığı derslerle dini ilimlerde uzman oldu. Ruus imtihanını kazandıktan sonra müderris oldu. 1882'de Rumeli kazaskerliği vekayi-i şeriye katibliği muavinliği, Mahfel-i Şer'iyyat kâtibliği görevinde bulundu. Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerinde bulundu. 26 Eylül 1920'de Damad Ferid kabinesinoen Mustafa Sabri Efendi'nin ayrılması üzerine 26 Elyül 1920 şeyhülislâm oldu, iki seneden fazla bu görevde kaldıktan sonra 4 Kasım 1922 tarihinde görevi sona erdi. Bu aynı zamanda meşihat makamının da

sonu idi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ülke yönetimini bütünüyle üstlendikten sonra Mehmed Nuri Efendi 1927'de ölümüne kadar Üsküdar'daki evinde uzlet hayatını tercih etmiştir. Kabri, Karacaahmet'te Mimar Kasım Ağa gerilerinde çimento ile yapılmış bir sedde bulunmaktadır.[72]

Sonuç olarak, İmparatorluk payitahtı İstanbul'un Asya kesimini oluşturan Üsküdar değişik özellikleriyle dikkat çeken bir bölgedir. Burada Üsküdar'ın ölümden sonraki hayat için tercih edilen asude bir dinlenme yeri olmasına dikkat çekilip Osmanlı şeyhülislâmlarından münferid veya aile olarak Üsküdar'ı seçenler çeşitli özellikleriyle tanıtılmağa ve bu tebliğ, inceleme konusu olan şeyhülislâmların mezar taşları, fetvaları gibi görsel malzeme ile zenginleştirilmeye çalışıldı.

DİPNOTLAR

1 *el-mü'minûn lâ-yemûtûn bel yentekılune min dâri'l-fenâi ilâ dâri'l-beka*.

2 Geniş bilgi için bk Necdet İçli, "Karacaahmet Mezarlığı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, IV, 444-447.

3 Örnekler için bk. Behcetî İsmail hakkı el-Üsküdarî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar, Ünlülerin Mezarları* (yay. haz. Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu), İstanbul 1976; İ. H. Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1977, I-II, Türyer; M. N. Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I-III.

4 Molla Fenari (ö.1431), Fahreddin Acemi (ö.1460), Edirne'ye, Molla Hüsrev (ö.1480) Bursa'ya, Molla Güranî (ö. 1488) Edrine'ye Molla Abdülkerim Efendi (1495) Edirne'ye defnedilmiştir.

5 Eyüp'e defnedilen şeyhülislâmlar arasında, Alaeddin Efendi (ö.1496), Efdalzâde Hamidüddin Efendi (1503), Sadi Çelebi (ö.1538), Çivizade Mehmed Muhyiddin (ö. 1547) ve Çivizade Mehmed Efendi (ö.1587), Ebussuud Efendi (ö. 1574), Hamid Eendi (ö. 1577), Müeyyedzâde Abdülkadir Efendi (ö.1593), Hoca Sadeddin Efendi (ö. 1599) ve oğulları Mehmed Efendi (ö. 16159) ile Esad Efendi (ö. 1625), Sadeddin Efendi torunu Ebu Said Mehmed Efendi (ö. 1662), ahfâdından Ebusaidzâde Feyzullah Efendi (ö.1698), Hanefi Mehmed Efendi (ö. 1658), Ebülhayr Ahmed Efendi (ö. 1741), Mehmed Zeynî Efendi (ö. 1750), Feyzullah Efendizâde Murtaza Efendi (ö. 1757), Vassaf Abdullah Efendi (ö.1761), Veliyyüddin Efendi (ö. 1768), Mehmed Şerif Efendi (ö.1779), Vassafzâde Mehmed Esad Efendi (ö. 1778), Kadızâde Mehmed Tahir Efendi (ö. 1838), Uryanîzade Ahmed Esad Efendi (ö. 1889), Mehmed Ziyaeddin Efendi (ö. 1917) sayılabilir.

6 Nitekim, Şeyhülislâm Arabzâde Ataullah Efendi'nin Paşa Limanı ile Kuzguncuk arasında yalısı bulunmakta idi, daha sonra Şeyhülislâm Arabzâde Mehmed Arif Efendi'ye intikal etmiş, bir süre sonra yalı yıkılmıştır.

7 "Ve bu esnâda ba'zı râşîler Şeyhülislâm-zâde Mehmed Çelebi'ye yapışıp ba'zı mesâlih tahtında verdikleri akçeyi isteyip ve bu mâh-ı recebde İstanbul Kadısı Sun'î-zâde Efendi huzûrunda murâfa'aya ferman olunmakla da'vâların dinleyip mahdûmun aldığı akçeleri ashâbına red için hükm ettikte mahdûm âg_zı ıztırâb edip "Efendi bu ne asıl hükümdür" dedi. Sun'î-zâde cevab verip, "Behey çelebi bu senin bildiğin mes'ele değildir, var şu müslümanların haklarını ver" deyü techîl yüzünden ta'n ettikte müftî-zâde kahırlanıp "Bi-hamdillâh okuduğumuz bize yeter [428] hele me'bûnluk ile meşhur değiliz" deyü kadıya serzeniş eyledi. Kadı gazaba gelip "Çelebi me'bûnlar, kendi aybını halka isnâd u iftirâ ile teberrî izhâr etmek ola-gelmiştir. Me'bûn oldur ki yirmi otuz zîr-dest dilber oğlan besleye" deyip gazabından paşaya varıp mahdûmun hâric ez-edeb vaz'ını arz u şikâyet eyledi. Vezîr tehevvür edip pederi Abdurrahim Efendi'yi ve mahdûmunu ve çuhadârı meşhur Mustafa'yı Topal Muharrem'in kalyonuna koyup Mekke kadısı Minkarî-zâde'ye refâkatiyle hacc-ı şerîfe irsâl olundular, recebin nısfında İsmetî Efendi Galata kadısı oldu.", Naima, s. 427-28.

8 Şeyhî, *Vekayi'ü'l-fuzalâ* (nşr. A. Özcan), I, 316-318; İlmiye Salnamesi, 481-82; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 478; Danişmend, *Kronoloji*, V, 129; A. Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 92.

9 İlmiye Salnamesi.

10 İŞSA, Evkaf-ı Humayun Müfettişliği, nr. 74, s.175-181; Ataî, 693; Silahdar, *Tarih*, I, 229, 633; *Zübde-i Vekayiat* (Özcan), 38, 44 Raşid, *Tarih*, I, 25: Tayini; azli I, 304; *Vekayi'u'l-fuzalâ*, I, 439-441; *Hadikatü'l-cevami'*, II,214-15; *Devhatü'l-meşayih*, 70-71; SO, IV, 637; İlmiye Salnamesi, 483-84 (Fetvasından bir ör-

nek); Uzunçarşılı, OT, III/2, 478-79; amlf, İlmiye, bk. İndeks; Danişmend, *Kronoloji*, V, 129; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 779-82; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, 93; Erünsal, *Kütüphaneler II*, 68, 164, 295; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s.220, 366; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 2, 290, 547; Mehmet Nermi Haskan, *Yıllar Boyunca Üsküdar*, I-III, s. 44, 68,644-45, 894,1244-45, 1335; Cengiz Şişman, *A Jewish Messiah in the Otoman Court: Sabbatai Sevi and Emergence of a Judeo-Islamic Community 1666-1720*, Harvard University Cambridge, Massachusetts 2004, yayınlanmamış doktora tezi.

11 Babası Ömer Efendi, aslen Alâiyeli olup, belirli medrese tahsilini tamamladıktan sonra Kara Çelebizâde Hüsam Efendi'ye intisab edip ondan mülâzemet aldı. Kırk akçe medreseden mazul iken Receb 1013'te Haric derecesiyle Yusuf Paşa Medresesine, Cemaziyelevvel 1016'da İbrahim Paşa Medresesine, Receb 1020'de Üsküdar'da Rumî Mehmed Paşa Medresesi pâyesine, Ramazan 1022'de Gazanfer Ağa Medresesi müderrisi, Zilkade 1023'te Sahn-ı Seman müderrisi olup, sene sonunda Edirne Sultan Bayezid Medresesi Müderrisi oldu. Ramazan 1025'te Eyüp Medresesi müderrisi, Muharrem 1026'da Hakaniye-i Vefa Medresesi Müderrisi oldu. Daha sonra kadılık mesleğine geçerek Muharrem 1027'de Eyüp Kadılığını kabul etmemekle azledilmiş, Cemaziyelevvel 1028'de Kudus kadısı, 1032 sonlarında Mekke kadısı olup 1034 başlarında orada vefat etmiştir (Ataî, 692-93)).

12 Tarihçi Raşid, Minkarîzade'nin ve selefinin şahsiyetleri hakkında bilgi de vererek fetvâ makamına tayinini şu şekilde vermektedir: "Şeyhülislâm Sun'îzade es-Seyyid Mehmed Emin Efendi ebü'l-hevesân mahâdîmden olup evzâ'ında mu'âyene olunan hiffet-i vakar makam-ı fetvâya halel verir hâlet olmağla Rumeli Kazaskeri olup fazl u kemâl ile nâmdâr ve evzâ' u etvarı pesindîde-i erbab-ı temkin ü vakar olan Minkarîzade Yahya Efendi sadr-ı vâlâ-i fetvâya sezâvar görülüp..." Raşid, *Tarih*, I, 25).

13 *Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi* (haz. Fahri Çetin Derin), İstanbul 1993, Yayınlanmamış Doktora tezi, s. 134; Silahdar, *Tarih*, [0]I, 229

14 Hayatı ve eseri için bk. Fahri Çetin Derin, "Abdi Paşa", *DİA*, I, 74-75.

15 *Vekayi'name*, s. 139.

16 "On yedinci cumaertesinde esna-i tevravihte kıra'at olunmak içün müceddeden birer dâne tasbîh-i Arabî inşâ eyleyeler deyü Şeyhülislâm Yahya Efendi'ye ve Vâ'izü'l-enam Vanî Efendi'ye ferman-ı padişahî sâdır olup...", *Vekayi'name*, e, s. 158, vr. 59a).

17 Abdi Paşa, *Vekayi'name*, s. 166, vr. 62a.

18 1079 senesi muharreminde Edirne civarında avlanan IV. Mehmed Şeyhülislâm Yahya Efendi ve Vâiz Vanî Efendi'yi birer avlanmış hayvan gönderip "Kendü şikarımızdır, tenâvül eylesinler" buyurmuştu. Abdi Paşa, *Tez*, 259, vr. 92a)

19 *Vekayi'name*, 189

20 "Bunları kaymakam paşaya götürsünler; ahvallerini şer'ile görsün ve Müfti Efendi'den istifta olunsun. Eğer katllerine fetvâ-i şerif verilir ise şehir içinde salb olunsunlar...", Vekayi'name, vr. 77a, s. 209

21 *Vekayi'name*, s. 215-16; vr. 79 a; ayrıca bk. Raşid, *Tarih*, I, s. 133.

22 Bu konuda etraflı bir inceleme için bk. Cengiz Şişman, *A Jewish Messiah in the Otoman Court: Sabbatai Sevi and Emergence of a Judeo-Islamic Community 1666-1720*.

23 *Vekayi'name*, s. 225, vr.82a.

24 M. Kemal Özergin, "Rumeli Kadılıkları'nda 1078 Düzenlemesi", *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 251-309.

25 "Şeyhülislâm Yahya Efendi tahsil-i sıhhat-i tam içün Edirne'de meks ü ârâm etmeğe mezun olup fetahatle meşhur Rumeli Kadıaskeri Engürüli Mehmed Efendi hilâfet tarikiyle iftaya memur olmuş idi.", *Vekayi'name*, s. 363, 124b.

26 *Vekayi'name*, s. 373; Defterdar Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayi'ât*, s. 44.

27 *Hadikatü'l-cevami'*, II, 214-15; *Devhatü'l-meşayih*, 70-71; *Sicill-i Osmanî*, IV, 637; *İlmiye Salnamesi*, 483-484; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, 478-79; a.mlf, *İlmiye Teşkilatı:* 182, 183, 197, 206 n4, 215, 225; Danişmend, *Kronoloji*, V, 129; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, s. 93; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s.220, 366; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 2, 290, 547; Ali Uğur, *The Ottoman Ulema in the Mid-17th Century*, Berlin 1986, s. 141.

28 Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 1998, III, 1244-45; Konyalı, 2/290.

29 İŞSA, Evkaf-ı Humayun Müfettişliği, nr. 74, s.175-181'den naklen İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneler Tarihi*, Ankara 1988, s. 68, 295.

30 Minkarîzadeler ve Damadzadeler için bk. Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, Ankara 1989, II, 763-766.

31 Biyografisi için bk. Şeyhî, *Vekayiu'l-fuzalâ*, İstanbul 1989, II, 6.

32 Hayatı için bk. Minkarizade Damadı Mustafa Efendi, Şeyhi, *Vekayiu'l-fuzalâ*, I, 513-14.

33 Babası Minkarizade Yahya Efendi'nin damadı olduğu için Damadzade lakabiyle meşhur olan Şeyhülislâm Ahmed Efendi'nin biyografisi için bk. M. İpşirli, "Damadzade Ahmed Efendi", *DİA*, VIII, 449-450.

34 Öztuna, *a.g.e.*, s. 764-66.

35 BA, MD, nr. 138, s. 214; Râşid, *Târih*, İstanbul 1282, IV, 392-395; Subhî, *Târih*, İstanbul 1198, vr. 7a-b; Devhatü'l-meşâyih maa zeyl, s. 86-87; Sicill-i Osmânî, III, 377; İlmiyye Salnâmesi, s. 507-509; S. Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı*, İstanbul 1938, vesikalar kısmı; Münir Aktepe, *Patrona İsyanı 1730*, İstanbul 1958, s. 125-126; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, IV/2, s. 466-467; Hilmar Krüger, *Fetwa und Siyar*, Wiesbaden 1978, s. 77-79.

36 bk. BA, MD, nr. 138, s. 214.

37 Şeyhî, *Vekayiu'l-fuzalâ*, II, bk. İndeks; Râşid, *Târih*, IV, 19; *1730* Patrona Halil ihtilâli hakkında bir eser: *Abdi Tarihi* (nşr. Faik R. Unat), Ankara 1943, s. 42, 47, 53, 56-57, 64; Destarî Salih Tarihi: Patrona Halil Ayaklanması Hakkında Bir Kaynak (nşr. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1962, s. 10, 15, 19; Subhî, *Târih*, vr. 23b, 65a; Şem'dânîzâde, *Müri't-tevârîh* (Aktepe), I, 9, 11, 12, 17, 18, 21, 36; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 87-88; İsmet, Tekmiletü'ş-Şekâik, V, 83-84; İlmiyye Salnâmesi, s. 510-511; Danişmend, Kronoloji2, IV, 9, 20-21; V, 138; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 16, 113, 153; a.mlf., İlmiye Teşkilâtı, s. 119, 191, 204; Münir Aktepe, *Patrona İsyanı 1730*, İstanbul 1958, s. 111, 119, 144, 150, 158, 163, 170; a.mlf., "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İA*, IX, 238; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 83; Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 782-783; Atabey Kılıç, "Mirzazâdeler Ailesinden Şeyh Mehmed Efendi", *TDA*, sy. 110 (1997), s. 83-104; *DİA*, 30,170.

38 *Devhatü'l-meşâyih*, s. 88; İlmiyye Salnâmesi, s. 510; Daniş-mend, V, 138.

39 Râşid, IV, 19.

40 *Devhatü'l-meşâyih*, s. 88.

41 Aktepe, *Patrona İsyanı*, s. 144, 150, 163, 170.

42 Vâsıl-ı rahmet-i Hak Şeyhülislâm-ı esbak Mirzâzade Şeyh es-Seyyid Mehmed Efendi hazretleri, nevverallahu merkadehû ve fî a'le[ʻl-] illiyyin erkadeh (Tarihdir) ruh-ı şerifiyçün el-Fatiha, sene: 1147.
Not: Mirzâzade Şeyh es-Seyyid Mehmed Efendi Tunusbağında aileleri sofasında medfundur.

43 *Devhatü'l-meşâyih*, s. 88.

44 Vâsıl-ı rahmet-i rahman Şeyhülislâm Mirzâzade es-Seyyid Mehmed Said Efendi hazretleri, rahmetullahi aleyh, sene: 1188.
Not: Mirzâzade es-Seyyid Mehmed Said Efendi keza pederleri nezdinde medfundur. Müşarun ileyh Mehmed Said Efendi hazretlerinin Sultan Tepesi'nde nam-i âlîlerine muzaf Camii-i şerifleri ve kütüphaneleri olduğu, ittisalinde meşrutahaneleri bulunduğu şerh verildi.

45 Şem'dânîzâde, *Müri't-tevârîh*, II/A, s. 68, 74, 120; II/B, s. 24, 25, 37, 114; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 103-104; Ahmed Rifat, *Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakibüleşrâflar: Dev-hatü'n-nukabâ* (haz. Hasan Yüksel - M. Fatih Köksal), Sivas 1998, s. 102; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, II, 9-10; *Sicill-i Osmânî*, III, 31-32; İlmiyye Salnâmesi, s. 538-540; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 51; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 493-494; Danişmend, Kronoloji2, V, 143; Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 782-783; *Kamûsü'l-a'lâm*, VI, 4510.

46 Raşid, II, 555-56.

47 *a.g.e.*, II, 581.

48 *a.g.e.*, II, 586-87.

49 Subhi, 45a.

50 *Zübde-i Vekayi'ât*, s. 794.

51 Erünsal, *Kütüphaneler*, s. 66.

52 Mezartaşı: "Şeyhülislâm iken vedâ-i âlem-i fânî eden merhum, mağfurun leh Es-Seyyid Mustafa Efendi b. el-merhum eş-şehîd es-saîd Şeyhülislâm Es-Seyyid Feyzullah Efendi, ruhuna Fatiha", Haskan, II, 871.

53 Öztuna, *Hanedanlar*, II, 663.

54 *Zübde-i Vekayiat*, 792, 94, 96; Raşid, *Târih*, II, 555-56, 581, 586-87; Subhi, *Tarih*, 45?, 92a, 92b, 106b; Şemdanizade, *Mür'i't-tevarih*, Aktepe, I,; *Devhatü'l-meşayih*, 92-93; *Hadikatü'l-cevami'*, I, 283; İlmiye Salnamesi, 518-19; *Sicill-i Osmânî*, IV, 428; Uzunçarşılı, *OT*, IV/2, 472-73, 490; amlf., İlmiye, 187; Danişmend, V, 139; Erünsal, *Kütüphaneler*, 65-66; Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 661-663; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 306.

55 Şeyhî, Vekayiu'l-fuzalâ, II, bk. İndeks; Râşid, *Târih*, V, 208, 276-277; Küçük Çelebizâde Âsım, *Târih*, İstanbul 1282, s. 461; İlmiye Defteri, İÜ Ktp., TY, nr. 8879, vr. 4b; Şem'dânîzade, *Târih* (Aktepe), I, 40; Subhî, *Târih*, vr. 18b, 32a, 33b-34a, 63b, 71b, 77a-79b; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 91-92; İlmiyye Salnâmesi, s. 515; *Sicill-i Osmânî*, II, 338; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 472; J. R. Walsh, "Dürrızade", *EI2* (İng.), II, 629.

56 Râşid, *Târih*, V, 276-277.

57 "Miskinler Zaviyesi caddesinde Mimar Kasım Ağa merhumun kabri sırasında defn-i hâk-i ıtırnâktır", *Merakıd-i Mutebere-i Üsküdar*, s. 49; 1149 tarihli şahidesi için bk. Haskan, II, 687.

58 Bugün mevcut olmayan Miskinler Tekkesi için bk. E. Karakaya, "Miskinler Çeşmesi", *İstanbul Ansiklo - pedisi*, V, 476.

59 Def'a-i sâniye meşihat-i İslâmiyye'den munfasılan vedâ-i âlem-i fânî eden cennetmekân, firdevs-âşiyân Dürrîzâde es-Seyyid Abdullah Efendi hazretlerinin ruhiyçün el-Fatiha, sene: 1244. Not: Miskinler Zaiyesi Caddesinde medfundur. (Merakid, s. 48); Şahidesi için bk. Haskan, II, 689.

60 Musahibzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, İstanbul Türkiye Yayınevi 1946, s. 181-184.

61 *Devhatü'l-meşâyih*, s. 102-103; *Sicill-i Osmânî*, I, 261; İlmiyye Salnâmesi, s. 535-536; Uzunçarşılı, *Os - manlı Tarihi*, IV/2, s. 491.

62 Cevdet Paşa, IV, 38-39.

63 Şahide resmi, Haskan, II, 767.

64 TSMA, nr. E 9764; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 110-111; Cevdet, *Târih*, III, 261; IV, 9, 38-39; V, 108; *Sicill-i Os - mânî*, I, 271; İlmiyye Salnâmesi, s. 555-556; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 503-504; M. İpşirli, "Ahmed Efendi", *DİA*, II, 61; Haskan, II. 767.

65 Daha geniş bilgi için bk. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, "Mehmed Kâmil Efendi", *DİA*, XXVIII, 494; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyu Üsküdar*, II, 863-864.

66 İlmiyye Salnâmesi, s. 602-603; *Evkaf-ı Hümâyun Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli*, İstanbul 1335, s. 154; Abdurrahman Şeref, *Târih Musâhabeleri*, İstanbul 1340, s. 225; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, V, 760; İhsan Süreyya Sırma, *L'Institation et les biographies des Şayh al-Islam sous le rÉgne du sultan Abdulhamid II. (1876-1909)*, Strasbourg 1973, s. 80-88.

67 *Takvîm-i Vekayi*, nr. 430; İlmiyye Salnâmesi, s. 604-605; Abdurrahman Şeref, *Târih Musâhabeleri*, İstanbul 1340, s. 307; Ebülulâ Mardin, *Huzûr Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 183-185, 860; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, s. 496; *İstanbul Ansiklopedisi*, I, 397.

68 Vâsıl-ı rahmet-i Hak, Şeyhülislâm-ı esbak Pîrîzade Mehmed Efendi, aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufran hazretleri, sene: 9.Receb 1162; Vâsıl-ı rahmet-i Hak, Şeyhülislâm A'yandan Pîrîzade Mehmed Sâhib Bey, Rahimehu'llah. Sene: 27 Cemaziyelâhir 1328. Not: Müşürun ileyhimâ (Pirizadeler) Tunusbağı , bir tarafı Karacaahmet'e ve bir tarafı Duvardibi'ne gider iki tarik beynindeki kabristanda medfundurlar, (Meradid, s. 65-66).

69 Haskan (II, 795) Karacaahmet'te Şeyhülislâm Pîrîzade Sofası'ndan bahsetmekte, diğer Pîrîzade: Şeyhülislâm Pîrîzade Osman Sahib Efendi'nin kemiklerinin 1335/1916'da Aksaray Murad Paşa Camii haziresinden alınarak buraya nakledildiğini, şahidesinin orada kaldığını, M. Ziya (*İstanbul ve Boğaziçi*, s. 84-85) Bey'den naklen bilgi vermektedir.

70 İlmiye Salnamesi, 592-94, bir fetva örneği var; Danişmend, Kronoloji, V, 154.

71 Merakid, 60-61

72 *a.g.e.*, s. 77; S. Albayrak, IV, 29-31; III, ves. 28-29 .